

Psychologická kontrola rodičov v kontexte vývinu dospievajúcich

Mária Bačíková

Katedra pedagogickej psychológie a psychológie zdravia, Filozofická
fakulta, UPJŠ v Košiciach

Výchova a výchovné štýly

- Výchova ako proces prebiehajúci v dvoch dimenziách
- Výchovné štýly – autoritársky, autoritatívny, permissívny, zanedbávajúci
- Dimenzia kontroly – komplexná oblasť
- Vysoká úroveň kontroly – nie vždy pozitívne dôsledky
- Rozhodujúci je spôsob uplatňovania kontroly

Psychologická kontrola

- Psychologická kontrola je konanie rodičov, ktorí tlačia svoje deti k tomu, aby sa správali a mysleli v súlade s ich cieľmi a normami. Robia tak spôsobom, ktorý manipuluje a vyvoláva tlak na uposlúchnutie (Soenens et al., 2008).
- *Ked' sa niekedy nahnevám a poviem im, že sa s nimi nerozprávam, ale oni to úplne ignorujú. Robia si zo mňa žarty (dievča, 11 rokov)*
- *Otec chce, aby som pracovala v jeho firme, ale mňa to absolútne nebaví. Ked' mu poviem, že ja tam pracovať nechcem, robí zo mňa neschopného človeka.(dievča, 14 rokov)*
- *„(...) pri každom malom neúspechu vyťahujú tému typu nič zo mňa nebude a nič nedosiahnem, ak sa nebudem učiť a nedám si záležať na učení.“ (chlapec, 16 rokov)*
- *Ja môžem za všetky zlé veci, čo môj brat urobí.(dievča, 14 rokov)*

Formy psychologickej kontroly a jej prejavy (podľa Barber, 1996; Barber, Harmon, 2002, Barber et al., 2012)

Vyvolávanie pocitov viny	Využívanie stratégie vyvolávania pocitov viny s cieľom donútiť dospelujúceho správať sa podľa požiadaviek rodiča.
Podmienečná láska/odopieranie lásky	Rodičia podmieňujú svoje prejavy lásky a záujmu vyžadovaním konkrétneho správania dieťaťa.
Postupné vyvolávanie anxiety	Vyvolávanie pocitov úzkosti za účelom manipulovať so správaním dieťaťa.
Znevažovanie pohľadu adolescenta	Spočívajúce v obmedzovaní spontánneho vyjadrovania emócií a názorov dospelujúceho a znevažovaní jeho pocitov.
Nedostatok rešpektu	Zosmiešňovanie, zahanbovanie na verejnosti, znevažovanie, zasahovanie do súkromia, porovnávanie s druhými a ignorovanie

Naše štúdie

- Dospievajúci, priemerný vek **12,5 roka**, 6 ročník; ich rodičia
- Zber údajov 2017, ZŠ v rámci celého Slovenska
- ***Psychologická kontrola*** - 8 položková škála Psychologickej kontroly (Psychological Control Scale – Youth Self-Report, Barber, 1996) (napr. „*Moja mama/môj otec zmení tému vždy, keď chcem niečo povedať.*“ „*Ak mamu/otca urazím, prestane so mnou rozprávať, až kým ho/ju zase nejako nepoteším.*“)

Vzťah PK k iným formám kontroly a ďalším rodinným procesom

	Psychologická kontrola	
	MATKA	OTEC
monitoring	-,025	,037
trestanie	,416***	,483***
Trávenie spoločného času	-,160***	-,093
Konflikt	,489***	,466***
Antagonizmus	,476***	,537***
náklonnosť	-,222***	-,143**
Spokojnosť so vzťahom	-,276***	-,198***

Vzťah PK k iným formám kontroly a ďalším rodinným procesom

	Psychologická kontrola	
	MATKA	OTEC
monitoring	-,025	,037
trestanie	,416***	,483***
Trávenie spoločného času	-,160***	-,093
Konflikt	,489***	,466***
Antagonizmus	,476***	,537***
náklonnosť	-,222***	-,143**
Spokojnosť so vzťahom	-,276***	-,198***

Vzťah PK k iným formám kontroly a ďalším rodinným procesom

	Psychologická kontrola	
	MATKA	OTEC
monitoring	-,025	,037
trestanie	,416***	,483***
Trávenie spoločného času	-,160***	-,093
Konflikt	,489***	,466***
Antagonizmus	,476***	,537***
náklonnosť	-,222***	-,143**
Spokojnosť so vzťahom	-,276***	-,198***

Rodové rozdiely v PK

		Priemer (SD)	t	d
Percipované rodičom	Matka	2,07 (0,56)	0,47	-0,057
	otec	2,04 (0,49)		
Percipov. adolescentom	Matka	2,43 (0,79)	1,58	-0,104
	otec	2,35 (0,75)		
Percipov. adolescentom - matka	Chlapec	2,66 (0,83)	2,55*	-0,130
	dievča	2,39 (0,75)		
Percipované adolescentom-otec	Chlapec	2,36 (0,62)	-0,09	0,027
	dievča	2,38 (0,82)		

Dôsledky psychologickej kontroly

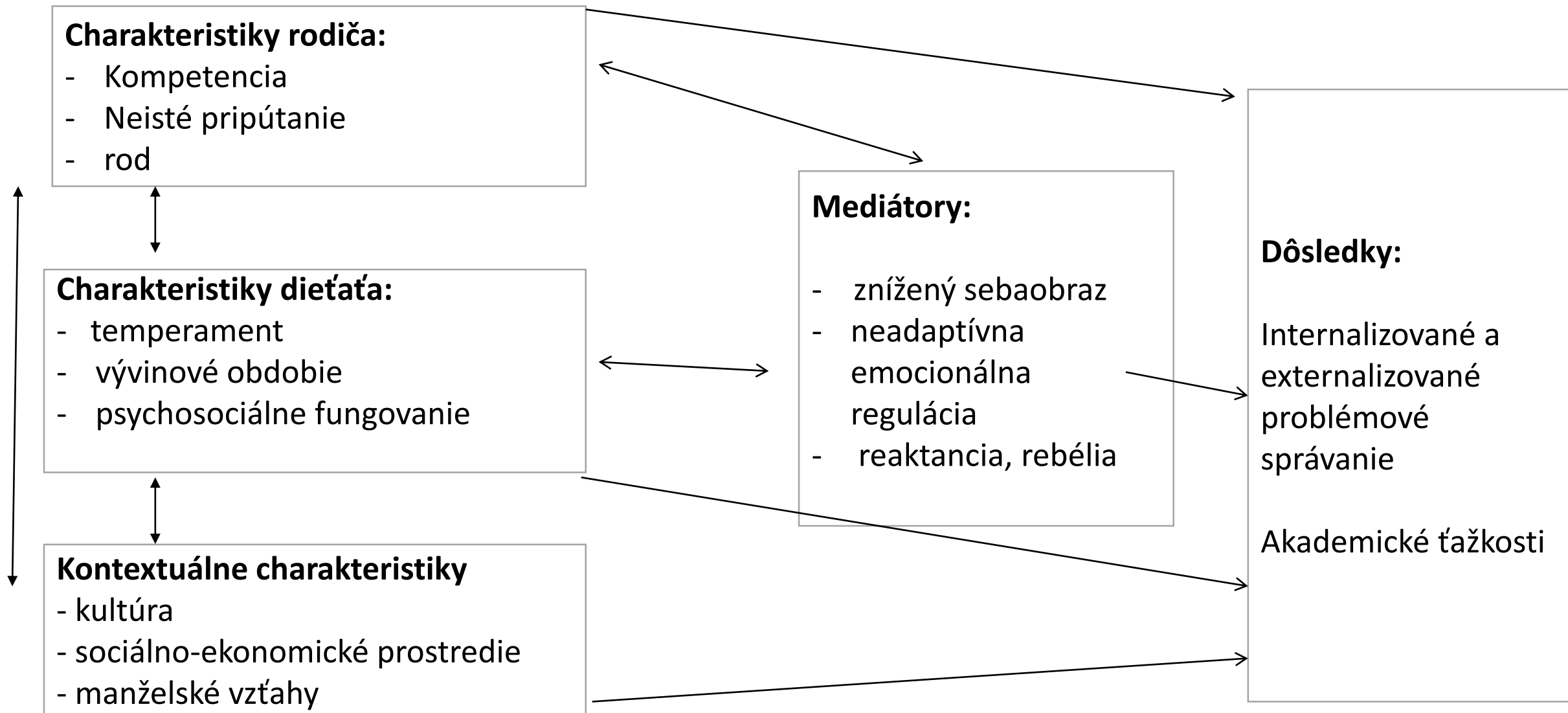
- Nejasné **behaviorálne dôsledky** – skôr krátkodobé uposlúchnutie, bez zvnútorňenia
- Negatívne **psychologické dôsledky** – anxieta, depresivita, horší well-being, nízka sebaúcta, nízka emocionálna regulácia, zvýšená sebakritickosť

Psychologická kontrola v kontexte seba-determinačnej teórie

- Podľa SDT tri základné psychologické potreby: autonómia, vzťahovosť, kompetencia
- Psychologická kontrola zabraňuje ich napĺňaniu
- SDT vyzdvihuje dôležitosť autonómnej regulácie správania – psychologická kontrola neumožňuje vybudovať autonómnu reguláciu správania; dieťa má pocit, že nemá na výber

	Internalizácia pravidiel		Neuposlúchnutie/ rebélie	
	B (SE)	β	B (SE)	β
Model 1 MATKA				
Rod	0,376 (0,179)	0,08*	0,069 (0,062)	0,05
Monitoring	0,914 (0,146)	,235***	-0,354 (0,050)	-,283***
psych.kontrola	-1,184 (0,127)	-,381 ***	0,180 (0,044)	,178***
trestanie	-0,342 (0,101)	-,140***	0,167 (0,035)	,207***
	F(4)=49,2***; R ² =0,27		F(4)=27,9***, R ² =0,17	
Model 2 OTEC				
Rod (chlapec)	0,207 (0,225)	,042	0,135 (0,073)	,087
Monitoring	0,750 (0,160)	,209***	-0,255 (0,051)	-,225***
ps. Kontrola	-0,855 (0,166)	-,265***	0,125 (0,054)	,121*
trestanie	-0,338 (0,130)	-,138**	0,177 (0,042)	,225***
	F(4)=21,7***, R ² =0,16		F(4)=16,0***, R ² =0,12	

Bačíková, M. (2019). Psychológia rodičovskej kontroly v dospievaní. Šafarik Press, Košice.

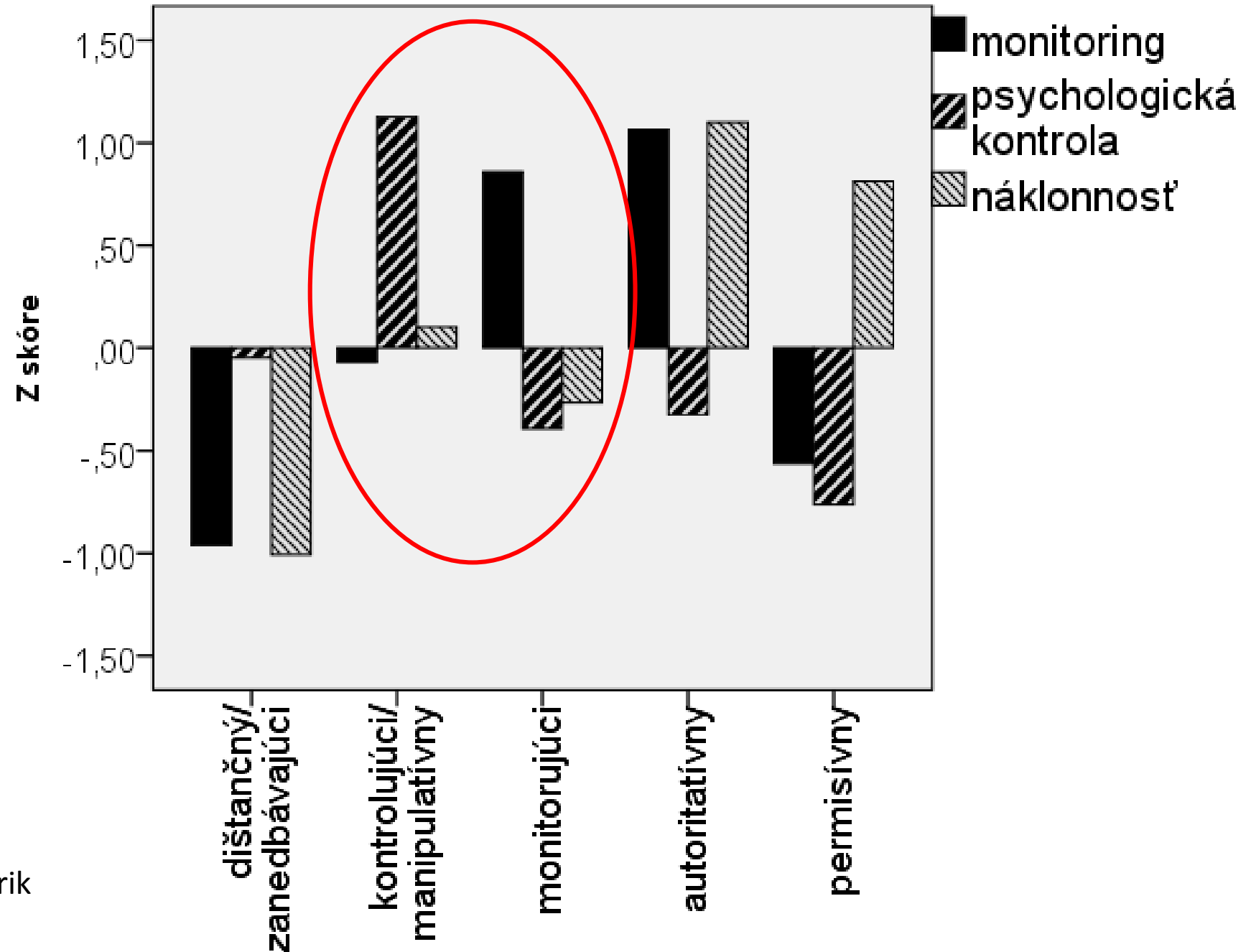
Determinanty a dôsledky psychologickej kontroly (upravené podľa: Scharf, Goldner, 2018)

- psychologická kontrola vychádza skôr zo snahy rodičov uspokojiť svoje vlastné potreby prostredníctvom manipulácie so svojim dieťaťom, ako potreby dieťaťa (Soenens, Wuyts, Vansteenkiste, Mageau, & Brenning, 2015).

Psychologická kontrola v kontexte výchovných štýlov

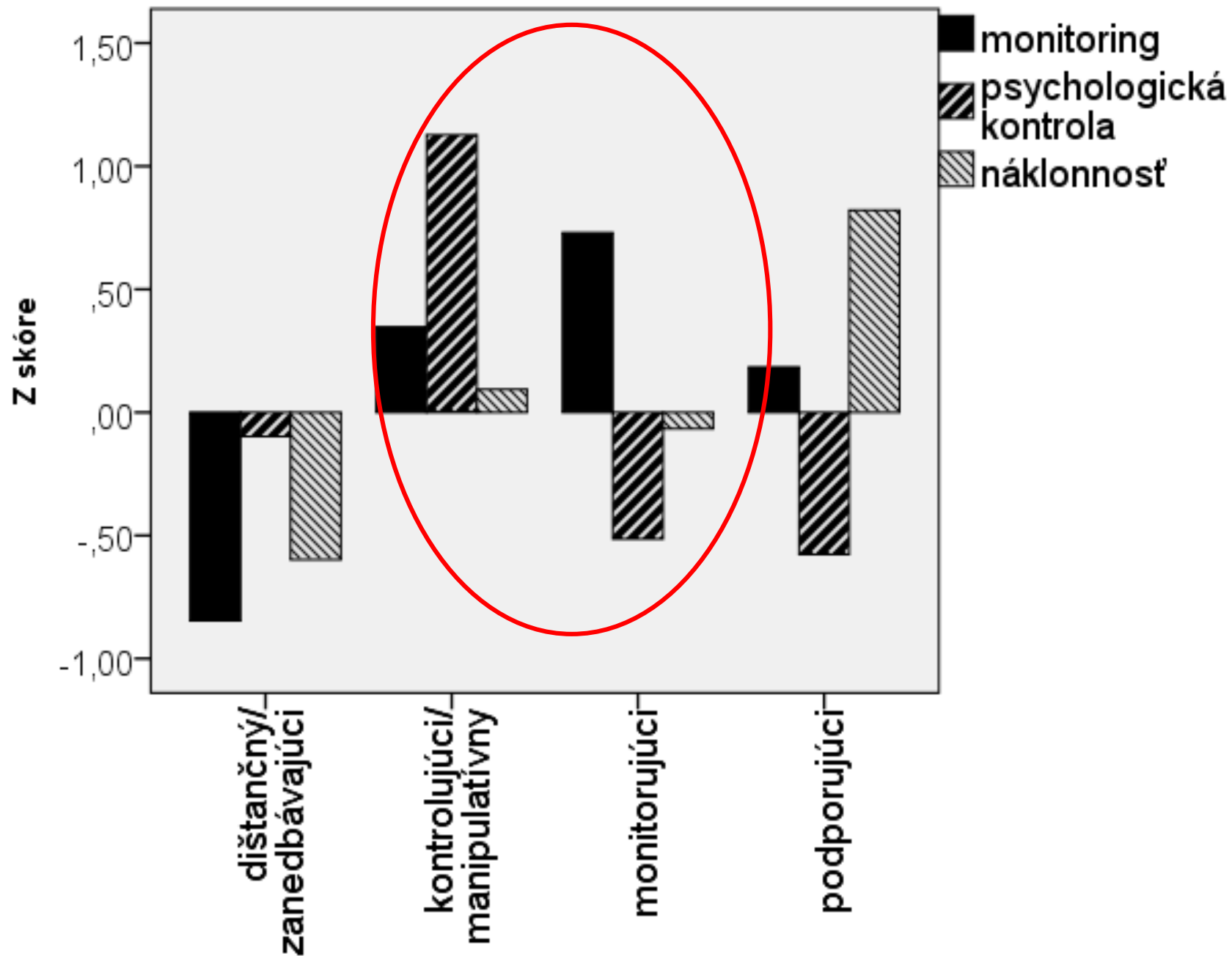
- Psychologická kontrola ako jedna z dimenzií výchovných štýlov (popri emocionálnej dimenzii a behaviorálnej kontrole)

matka

Bačíková, M. (2019). Psychológia rodičovskej kontroly v dospelívaní. Šafarik Press, Košice.

otec

Bačíková, M. (2019). Psychológia rodičovskej kontroly v dospievaní. Šafarik Press, Košice.

Záver

- prejavy PK nemusia byť viditeľné na prvý pohľad (na rozdiel od iných neprimeraných foriem kontroly, ako fyzické tresty, krik, a pod.)
- Zvyčajne si nie sú vedomí (veľké diskrepancie medzi percepciou detí a rodičov)
- V istej miere používajú PK všetci rodičia
- Možnosti intervencie?
- Psychologická kontrola vo vyučovaní?

Ďakujem za pozornosť

maria.bacikova@upjs.sk

Práca bola podporená Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva VEGA 1/0623/17 a Agentúrou pre vedu a výskum APVV-15-0662.